

РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Досліджено питання щодо стадії реалізації антимонопольно-конкурентної політики, обґрунтовано її використання, з'ясовано зміст, етапи, визначено коло суб'єктів, уповноважених на реалізацію антимонопольно-конкурентної політики, наведено авторське визначення стадії реалізації антимонопольно-конкурентної політики.

Ключові слова: антимонопольно-конкурентна політика, стадія провадження, Антимонопольний комітет України, економічна конкуренція, концентрація.

Чинним законодавством України гарантовано свободу підприємницької діяльності. Втілення зазначеної гарантії в життя потребує запровадження відповідних заходів, які б практично були здатні забезпечити дотримання цього господарського принципу. Серед таких заходів можна виокремити: 1) захист конкуренції в підприємницькій діяльності, 2) недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції в цілому, 3) законодавче визначення видів і меж монополії. У цілому всі заходи є своєрідними регуляторами, які дозволяють упорядковувати ті численні відносини, що виникають у зв'язку з господарською діяльністю певних суб'єктів господарювання, а також наявністю вже відомих нам елементів ринкового механізму, зокрема конкуренції та її антиподу – монополізму.

Питання реалізації антимонопольно-конкурентної політик, на жаль, не одержало належного відображення в наукових працях. Тому під час проведення дослідження використовувалися наукові напрацювання вчених, які займалися загальними питаннями конкуренції, зокрема С. С. Валітова, С. Іголкіна, С. О. Білорусова. Мета статті – проаналізувати реалізацію антимонопольно-конкурентної політики як одну зі стадій її провадження, довести необхідність

існування такої стадії для подальшого вдосконалення вітчизняного законодавства.

Будь-яке законодавство, навіть найдосконаліше, є безсилим і відіграватиме роль лише теоретичного доробку, якщо знаходитиметься у стані спокою, тобто не буде практично реалізоване. Це й зумовлює актуальність дослідження саме такої динамічної стадії реалізації антимонопольно-конкурентної політики, як *стадія її реалізації*. Обрання цього терміна не є випадковим, що пов'язано з типовим слововжитком. Перед нами відкривається широкий синонімічний ряд, кожне слово з якого певною мірою може слугувати назвою запропонованої стадії провадження антимонопольно-конкурентної політики. *Реалізація* означає здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя [4, с. 466]. У той же час одним із його синонімів є термін «здійснювати», першим значенням якого є запроваджувати, втілювати в життя, робити що-небудь дійсним, реальним, а другим – виконувати, робити що-небудь. У Законі України «Про захист економічної конкуренції» щодо державної політики у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму в господарській діяльності вживається термін «здійснювати», а в ст. 3 Закону «Про Антимонопольний комітет України», де йдеться про завдання Антимонопольного комітету України, використовується термін «реалізація» політики [2; 1993. – № 50. – С. 472]. У даному дослідженні для позначення запропонованого терміна будемо використовувати перший із запропонованих варіантів. Такий вибір обумовлено тим, що для визначення слова «реалізація» використовується його ж синонім «здійснювати». І це дає певні підстави припускати наявність більш широкого змісту терміна «реалізація». Визначення зі слововжитком є першим етапом, який дозволяє наблизитися до теоретичного визначення такої стадії провадження антимонопольно-конкурентної політики, як стадія її реалізації.

Не викликає сумнівів твердження, що закріплена на папері політика задля своєї реалізації потребує певних провідників, якими, зазвичай, виступають уповноважені на те особи. Тому наступним етапом у з'ясуванні змісту стадії

реалізації антимонопольно-конкурентної політики є визначення й окреслення кола суб'єктів, уповноважених реалізовувати антимонопольно-конкурентну політику. З огляду на це знову повернемося до Закону України «Про захист економічної конкуренції». Відповідно до ч. 1 ст. 4 цього Закону «державна політика у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму в господарській діяльності, здійснення заходів щодо демонополізації економіки, фінансової, матеріально-технічної, інформаційної, консультативної та іншої підтримки суб'єктів господарювання, які сприяють розвитку конкуренції, здійснюється органами державної влади, органами місцевого самоврядування та органами адміністративно-господарського управління та контролю» [2; 2002. – № 12 – С. 64] (курсив наш. – О. В.). У положенні, передбаченому в цій частині, міститься інформація лише про найбільш узагальнений перелік таких суб'єктів, чого недостатньо для відмежування суб'єктів, уповноважених на реалізацію антимонопольно-конкурентної політики. Проте вже в частинах 4 та 5 цієї ж статті зазначено, що «державний контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції, захист інтересів суб'єктів господарювання та споживачів від його порушень здійснюються органами Антимонопольного комітету України (далі – АМКУ). Органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані сприяти АМКУ у здійсненні його повноважень у сфері підтримки й захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму та контролю за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції» [Там же]. Перелік органів влади, органів адміністративно-господарського управління та контролю, органів Антимонопольного комітету України міститься у ст. 1 вже згаданого Закону. До органів влади зокрема належать міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим та органи її виконавчої влади, державні органи, що здійснюють регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, ринку цінних паперів, державні органи приватизації, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, місцеві органи виконавчої влади. До

переліку органів адміністративно-господарського управління та контролю включено суб'єктів господарювання, об'єднання, інших осіб у частині виконання ними функцій управління або контролю в межах делегованих їм повноважень органів влади чи органів місцевого самоврядування. А до органів АМКУ відносяться: постійно діючі та тимчасові адміністративні колегії АМКУ, державний уповноважений АМКУ, адміністративні колегії його територіальних відділень.

Слід зазначити, що в Законі України «Про захист економічної конкуренції» до органів виконавчої влади, визначених у ст. 1, не віднесено Кабінет Міністрів України (далі – КМУ). Хоча відповідно до Закону «Про Кабінет Міністрів України» до його основних повноважень у сфері економіки та фінансів належить здійснення заходів з демонополізації та антимонопольного регулювання економіки, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури [2; 2011. – № 9. – С. 58]. Окрім того, розділом VI («Розгляд заяв та справ про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання») і ст. 33 Закону України «Про захист економічної конкуренції» закріплено повноваження КМУ та визначено порядок надання ним дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання. Безперечно, КМУ є вищим органом у системі саме органів виконавчої влади, але ж і віднести його до міністерств, якими починається перелік органів виконавчої влади у згаданому Законі, неможливо. Цей недолік не чинить значного впливу на весь нормативний акт. Але закріплення в обох законах повноваження КМУ щодо здійснення антимонопольно-конкурентної політики є підставою включити його до переліку органів виконавчої влади, що містяться у ст. 1 Закону.

Спираючись на проведений аналіз, визначившись зі слововжитком та окресливши коло суб'єктів, уповноважених реалізовувати антимонопольно-конкурентну політику, можна сформулювати власне визначення. *Реалізація антимонопольно-конкурентної політики* – це стадія провадження антимонопольно-конкурентної політики, під час якої спеціально уповноважені органи державної влади, органи місцевого самоврядування, органи

адміністративно-господарського управління та контролю, а також органи Антимонопольного комітету України запроваджують державну політику у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму в господарській діяльності, втілюють у життя сукупність заходів щодо демонополізації економіки, фінансової, матеріально-технічної, інформаційної, консультативної та іншої підтримки суб'єктів господарювання, які сприяють розвитку конкуренції.

З'ясувавши, що являє собою стадія реалізації антимонопольно-конкурентної політики, означимо коло завдань, які за допомогою названої політики передбачається реалізувати на практиці. Державною програмою демонополізації економіки і розвитку конкуренції передбачалися першочергові завдання, розв'язати які необхідно було впродовж конкретно визначеного періоду (1993 – 1995 рр.). Між згаданою Програмою, прийняттям Закону України «Про захист економічної конкуренції» (2001 р.) і сьогодні існує проміжок часу відповідно у 8 і 17 років. Але жодних нових завдань поставлено не було, хоча зміни в економіці України цілком очевидні й вимагають постановки нових завдань. На сьогоднішній день вкрай потрібна аналогічна програма, до якої доцільно було б включити такі завдання:

- 1) збереження керівних принципів антимонопольно-конкурентної політики під час її реалізації;
- 2) забезпечення справедливого і рівного підходу в захисті інтересів як підприємців, так і споживачів;
- 3) дотримання індивідуального підходу в кожній галузі, де відбувається реалізація антимонопольно-конкурентної політики;
- 4) контроль за ефективністю діяльності антимонопольних органів;
- 5) адаптація національного законодавства до вимог міжнародних організацій, до складу яких входить Україна, але з переважним урахуванням національних інтересів;
- 6) виявлення випадків порушення законодавства та вжиття заходів щодо поновлення порушеного становища;

7) посилення контролю у сферах господарювання, які мають стратегічне значення для держави, ефективність функціонування яких є запорукою національної безпеки;

8) проведення роз'яснювальної роботи серед суб'єктів господарювання з метою підвищення авторитету закону;

9) налагодження взаємодії між органами державної влади і суб'єктами господарювання щодо вирішення нагальних питань;

10) подолання подальшої «тінізації» економіки як негативного соціально-економічного явища та ін.

Подібний перелік завдань дещо схожий із планом дій, яким необхідно керуватися при реалізації важливого завдання.

Аналіз чинного законодавства свідчить про те, що реалізація антимонопольно-конкурентної політики покладається на численні органи, які беруть участь у регулюванні суспільно-економічних відносин, інакше кажучи є загальною справою цих органів. З одного боку, така увага свідчить про значущість регульованих відносин, а з іншого – вимагає створення складного механізму, частиною якого і будуть відповідні органи. У цьому плані слушною є думка С. С. Валітова з приводу того, що в межах антимонопольно-конкурентної політики повинен забезпечуватися ефективний зв'язок між органами державної влади з питань конкуренції та органами влади, що здійснюють регулювання в секторах економіки [1, с. 48]. І наголошувати тут слід саме на наявності зв'язку між уповноваженими органами, постійної їх взаємодії, конкретні межі якої повинні визначатися спеціальними нормативними актами. Йдеться про те, що кожний уповноважений орган повинен мати суворо регламентований набір: завдання, сфера діяльності, права та обов'язки, якими і визначатиметься сфера його діяльності. Вважаємо, що чинне законодавство не зовсім відповідає цим вимогам. Наприклад, у ст. 25 Закону України «Про захист економічної конкуренції» зокрема зазначається:

1. Антимонопольний комітет України чи адміністративна колегія Антимонопольного комітету України надають дозвіл на концентрацію у разі,

якщо вона не призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині.

2. Кабінет Міністрів України може дозволити концентрацію, на здійснення якої Антимонопольний комітет України не надав дозволу як на таку, що не відповідає умовам частини першої цієї статті, якщо позитивний ефект для суспільних інтересів зазначеної концентрації переважає негативні наслідки обмеження конкуренції [2; 2002. – № 12 – С. 64].

Складається враження, що своїми діями КМУ ніби підтверджує «неправильність» АМКУ. Хоча, перш ніж надати дозвіл чи відмовити у дозволі на концентрацію, АМКУ повинен проаналізувати доцільність (недоцільність) такої концентрації, її наслідки, які можуть бути як позитивними, так і негативними. А підхід, яким «перекреслюється» рішення органу, уповноваженого на його прийняття і прийняття протилежного за змістом, виглядає дивним. На перший погляд, це виглядає як недовіра до компетентності АМКУ. Здається раціональніше, саме у питанні з концентрацією, говорити про повноваження КМУ щодо контролю, аналізу чи дорадчої діяльності але аж ніяк не перебирати на себе повноважень АМКУ.

З огляду на мету даного дослідження предметом нашої уваги є *діяльність, пов'язана з реалізацією антимонопольно-конкурентної політики*. У загальному розумінні діяльність являє собою працю, дії людей у будь-якій галузі. Досить незвичним на перший погляд терміном «*антимонопольна діяльність*» у спеціальній літературі позначається особлива форма державного регулювання економіки, яка здійснюється у вигляді системи заходів контролюючого та регулюючого характеру, спрямованих на реалізацію конкурентної політики [1, с. 62]. З чим пов'язано обрання саме цього терміна? Адже можна було б застосувати інші варіанти, наприклад, «конкурентна діяльність». Припустимо, що вживання саме такого терміна пов'язано з різноманітністю підходів до розуміння антимонопольно-конкурентної політики. Зокрема деякі вчені вважають, що здійснення заходів антимонопольної політики, передбачених постановою КМУ «Про Державну програму

демонополізації економіки і розвитку конкуренції», створило умови для практичної реалізації положень Конституції. Внаслідок цього на загальнодержавних і регіональних ринках з'явилися десятки тисяч самостійних суб'єктів господарювання, що стало передумовою для подальшого розвитку конкурентного середовища. Державна політика у сфері обмеження монополізму та захисту конкуренції остаточно набула рис політики конкурентної. Указом Президента України від 26 лютого 1999 р. № 219/99 було визначено основні завдання органів АМКУ, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також заходи, спрямовані на забезпечення реалізації напрямів конкурентної політики в усіх галузях і сферах економіки. Надалі такі завдання було послідовно визначено Указом Президента України від 19 листопада 2001 р. № 1097/2001 «Про основні напрями конкурентної політики на 2002 – 2004 роки». Антимонопольне законодавство трансформовано в законодавство про захист економічної конкуренції. Прийнятим у лютому 2000 р. Законом України «Про природні монополії» визначено правові, організаційні та економічні засади державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. У березні 2002 р. набрав чинності Закон України «Про захист економічної конкуренції», який визначає правові засади підтримки і захисту конкуренції [3].

Враховуючи такий момент, як спрямованість на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, насамперед у сфері монопольного ціноутворення та за рахунок зниження якості продукції, послуг, сприяння зростанню ефективної соціально орієнтованої економіки, нами використовується термін, визначений як *антимонопольно-конкурентна політика*. Саме з цих міркувань діяльність державних органів щодо реалізації засад державної політики у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму в господарській діяльності, яка сприяє розвитку конкуренції, будемо називати *антимонопольно-конкурентною діяльністю*. До напрямків останньої пропонуємо відносити:

- а) аналіз конкурентного середовища;
- б) контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції;
- в) недопущення та запобігання монополізації товарних ринків;
- г) регулювання діяльності підприємницьких та природних монополій;
- д) захист та заохочення добросовісної конкуренції;

Таким чином, стадія реалізації антимонопольно-конкурентної політики є складним, багаторівневим процесом, який вимагає участі різноманітних органів і суворого дотримання кожним із них визначеної законом компетенції. Проведене дослідження дало можливість говорити про значущість зазначеної стадії, зокрема в рамках застосування антимонопольно-конкурентної політики на практиці. У той же час стан розробленості та урегульованості чинного законодавства свідчить про те, який величезний обсяг роботи ще передбачається виконати в рамках цього напрямку, що пов'язано перш за все з удосконаленням загальнодержавної економічної політики.

Список літератури:

1. Валітов С. С. Правове регулювання конкуренції в Україні : навч. посіб. / С. С. Валітов – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 432 с.
2. Відомості Верховної Ради України.
3. Іголкін С. Демонізація / С. Іголкін [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article%3fshowHidden=1&art_id=47857&cat_id=47047&ctime=1152262767312.
4. Словник української мови / за ред В. О. Винник, В. В. Жайворонок. – К. : Наук. думка, 1977.

Верещачина Е. С. Реализация антимонопольно-конкурентной политики в Украине.

Рассмотрен вопрос, касающийся стадии реализации антимонопольно-конкурентной политики, обосновано употребление именно этого термина, выяснено содержание указанной стадии, установлен круг субъектов, уполномоченных на реализацию антимонопольно-конкурентной политики, дано авторское определение стадии реализации антимонопольно-конкурентной политики.

Ключевые слова: реализация антимонопольно-конкурентной политики, стадия производства, Антимонопольный комитет Украины, экономическая конкуренция, концентрация.

Vereshchagin O. S. The realization of the antimonopoly and competition policy in Ukraine.

This article investigates the question concerning stage of the realization of the antimonopoly and competition policy, with grounding of this term usage, check up the content of the stage, its subjects, who are authorized to realize this policy. The results of investigations allow us to formulate our own definition of the stage of the realization of the antimonopoly and competition policy.

Key words: the realization of the antimonopoly and competition policy, stage of the realization, Anti-monopoly committee, economic competition, concentration.